

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra humanitních věd

Teze diplomové práce

**Gender a genderové stereotypy
z pohledu mužů a žen žijících v rurálním prostředí**

Hana Pokorná

© 2015 ČZU v Praze

Souhrn

Tato diplomová práce se zabývá tématem genderu, genderových stereotypů a charakteristikou genderových rolí českých mužů a žen především v oblasti zaměstnání, domácích činností a péče o děti. Hlavním cílem je zjistit, jakých podob nabývají genderové role v české společnosti, které genderové stereotypy je utvářejí a ovlivňují a jak ovlivňují muže a ženy žijící v českém rurálním prostředí.

Teoretická část diplomové práce vymezuje pojem genderu, vysvětluje proces utváření sociálních a genderových rolí v průběhu socializace a pojmy stereotyp a genderový stereotyp. Propojení teoretické části s částí empirickou představuje sekundární a komparativní analýza dat z již uskutečněných výzkumů, které se zabývaly genderovou problematikou v českém prostředí. Na její výsledky navazuje vlastní empirické šetření o utváření genderových rolí a vlivu genderových stereotypů na obyvatele českého rurálního prostředí a výsledky jsou vzájemně porovnávány. Kvalitativní sběr dat v podobě semistandardizovaných rozhovorů proběhl v obci Třebovle a účastnili se ho 4 muži a 4 ženy ve věku 49 až 61 let žijící v dané obci. Výsledky dokládají převládající tradiční uspořádání v rodině a domácnosti, které souvisí s genderovou segregací trhu práce. Nerovnosti mezi muži a ženami na trhu práce jsou důsledkem genderových stereotypů charakterizujících genderové role femininní ženy jako matky a ženy v domácnosti a maskulinního muže zaměřeného na kariéru.

Klíčová slova: Gender, genderová identita, genderové role, kvalitativní výzkum, rurální prostředí, sociální role, stereotypy.

Cíl práce

Hlavním cílem diplomové práce je zjistit, jak muži a ženy žijící v českém rurálním prostředí vnímají genderové role a genderové stereotypy, jakých podob genderové role nabývají a které genderové stereotypy je ovlivňují. Práce se zaměřuje na genderové role spojené s rodinným a pracovním životem. Genderové role, které vycházejí z biologických rozdílů mezi mužem a ženou, se považují za výsledek kulturního vývoje a liší se v každé kultuře i ve společenských skupinách jedné kultury. Každou genderovou roli společnost spojuje s určitými mužskými či ženskými vlastnostmi zpravidla nahlíženými stereotypně.

Metodika práce

Teoretická část diplomové práce je zpracována s pomocí odborné literatury, odborných článků a studií a dalších relevantních zdrojů. Propojení teoretické a empirické části představuje sekundární a komparativní analýza dat z již uskutečněných výzkumů, které se zabývají problematikou genderu. Sekundární analýza označuje analýzu již sebraných primárních dat pro účely jiných studií s cílem najít odpovědi na otázky nové i původní jinou metodou. Komparativní analýza je založena na komparaci primárních dat jiných studií s cílem najít společné jevy na základě stanovení předmětu srovnávání, jeho vlastností či znaků. Pro účely této diplomové práce byly zjišťovány nejvýznamnější charakteristické jevy genderových stereotypů o ženách a mužích v pracovním a rodinném životě.

Empirická část vychází z části teoretické, sekundární a komparativní analýzy a z na ně navazujícího kvalitativně laděného výzkumu. Primární data kvalitativně laděného výzkumu byla shromažďována pomocí techniky semistandardizovaného rozhovoru, který byl zvolen s ohledem na flexibilitu a možnost pružně reagovat na odpovědi dotazovaného a konkrétní situaci, aniž by se rozhovor stával spontánní. Jako dotazovaní byli vybráni 4 muži a 4 ženy ve věku 49 až 61 let. Kritérii pro zvolení bylo bydliště v rurálním prostředí, manželství trávající alespoň 30 let a alespoň jedno dítě, o které muž a žena pečovali ve společném manželství.

Závěr

Diplomová práce se zaměřuje na genderové stereotypy, které souvisejí s genderovými rolami mužů a žen v zaměstnání, v rodině, domácnosti a obecně s genderovými rolami charakterizujícími muže a ženy ve společnosti. Komparativní analýza dokládá, že mezi hlavní a nejrozšířenější genderové stereotypy se řadí stereotypy o přirozené mateřské péči, identifikaci ženy s rolí matky, ženě v domácnosti, orientaci ženy na rodinu a muže na zaměstnání, muži jako živiteli rodiny a hlavě rodiny. Z komparativní analýzy zároveň vyplývá propojenost rodinného a pracovního života, prolínání genderových stereotypů a jejich vlivu. Jevy, které zmíněné stereotypy charakterizují a které se objevovaly nejčastěji v komparovaných výzkumech a v rozhovorech s dotazovanými, jsou zobrazeny ve schématu č. 1 a č. 2 (viz s. 6). Z těchto schémat je zároveň patrné propojení zkoumaných oblastí.

Podle komparativní analýzy je nejvýraznějším důsledkem genderových stereotypů genderová segregace trhu práce, která vytváří nerovné podmínky mezi muži a ženami

v zaměstnání a přeneseně také v rodinném životě. Nerovnost mezi muži a ženami na trhu práce akcentují také dotazovaní, podle kterých jsou ženy podceňovány a hůře se uplatňují, muži jsou upřednostňováni a lépe hodnoceni. Za nejviditelnější projev nerovnosti se považují nerovné platové podmínky, kterým ale dotazovaní nepřikládají takový význam jako komparované studie. Vysvětlením může být chápání zaměstnání jako součásti života nezbytné pro zařazení jedince do společnosti, umožňující seberealizaci, uplatnění znalostí a sociální interakci. Toto vysvětlení zároveň vyvrací stereotyp o orientaci žen pouze na rodinu a chápání zaměstnání jako pouhé nutnosti k obživě. Podle komparovaných výzkumů se muži i ženy orientují na rodinu i zaměstnání a považují je za nedílné součásti života.

Ve srovnání s komparativní analýzou zdůrazňují dotazované ženy nerovnosti mezi ženami v souvislosti s věkovou diskriminací a s tzv. mýtem krásy. Věk a atraktivita podle nich zásadně ovlivňuje uplatnění žen na trhu práce. I když některé dotazované o lepším uplatnění mladších a atraktivních žen mluví kvůli vlastním zkušenostem, z rozhovorů jasně nevyplývá, zda je přesvědčení důsledkem vyššího věku dotazovaných nebo stereotypu o atraktivitě jako jistotě úspěchu.

Za hlavní příčinu nerovného postavení žen na trhu práce a v rodině dotazovaní označují rodičovství, které společnost spojuje se ženou, zatímco vybrané výzkumy jej spíše hodnotí jako jeden z jevů ovlivňujících genderovou segregaci trhu práce. Rodičovství podle dotazovaných negativně ovlivňuje rozhodování zaměstnavatelů, kteří upřednostňují muže, u kterých nepředpokládají odchod na rodičovskou dovolenou a péči o nemocné děti. Zaměstnavatelé se tak z pohledu vybraných výzkumů i dotazovaných řídí genderovými stereotypy a umocňují je stejně jako stát, který nemotivuje muže k rodičovské dovolené a neulehčuje návrat do zaměstnání po rodičovské dovolené.

Rodičovská dovolená patří podle výzkumů k důsledkům genderového stereotypu o přirozené mateřské péči, který však vybrané výzkumy nepotvrzují a spolu s dotazovanými se shodují, že srovnatelnou péči může poskytnout i muž. I když v české společnosti převažuje tradiční model péče o dítě, kdy žena odchází na rodičovskou dovolenou a zajišťuje převážnou část péče, dotazovaní zdůrazňují vliv nerovností na trhu práce, okolí a názorů celé společnosti, které se mění v čase, na rozhodování partnerů o uspořádání péče.

Ve většině českých domácností se domácím činnostem věnují převážně ženy, ale tato převaha se ukazuje jako nejednoznačná, když se někteří dotazovaní neshodují v názoru na zařazení činností mezi domácí činnosti. Zatímco dotazované ženy a také výzkumy označují za

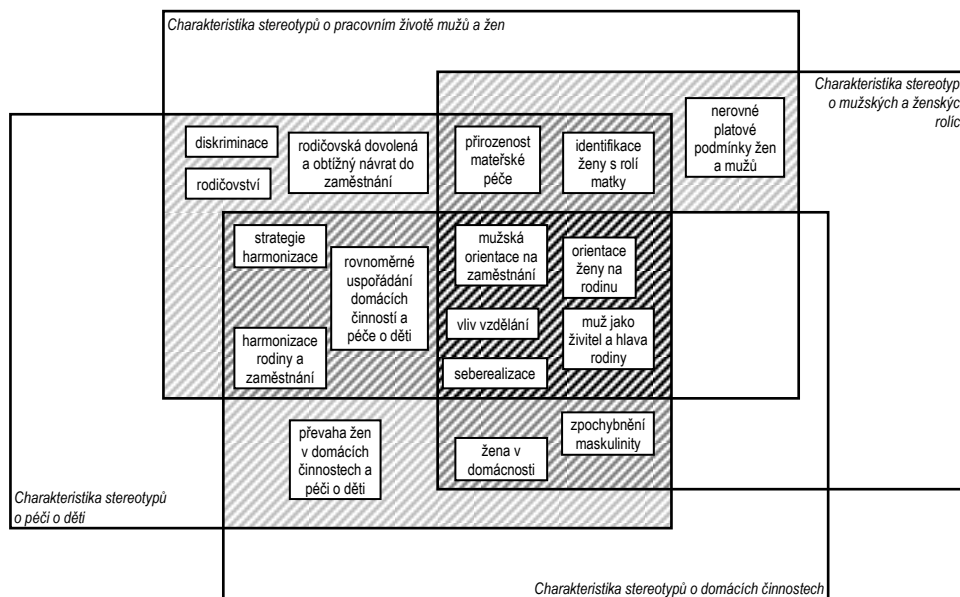
domácí činnosti aktivity uvnitř (vaření, mytí nádobí, žehlení), muži k těmto řadí i činnosti technické povahy a vykonávané venku. Nesoulad vede k zavádějícímu hodnocení zapojení žen a mužů do domácích činností a nespokojenosti s jejich rozdělením. Je také nutné zohlednit rozdíl ve škále domácích činností v bytě, ke kterému patří činnosti společností označované za "ženské", a v domě se zahradou, který se spíše považuje za venkovský typ bydlení a patří k němu i činnosti fyzicky a časově náročnější vykonávané venku.

S ohledem na výše vyjmenované nejčastější genderové stereotypy, na výsledky komparativní analýzy a rozhovorů se lze domnívat, že stěžejním stereotypem, který ovlivňuje stereotypy ostatní, je stereotyp o přirozenosti mateřské péče a identifikaci ženy s rolí matky. Na schématu č. 1 (viz s. 6) je patrné, že jevy, které charakterizují jednotlivé genderové stereotypy a které byly autorkou této práce v komparativní analýze subjektivně ohodnoceny jako nejrozšířenější, zasahují do zkoumané oblasti péče o dítě a souvisí s rodičovstvím, které dotazovaní označují za hlavní příčinu nerovnosti mezi mužem a ženou. Také na schématu č. 2 (viz s. 6) je zjevný vyšší počet jevů charakterizujících stereotypy o péči o děti. Dokládají tak, že předpoklad rodičovství ženy patří k hlavním jevům mezi genderovými stereotypy a zásadně determinuje genderovou roli ženy v zaměstnání i rodině.

Respondenti vybraných výzkumů, u kterých není specifikováno bydliště a výsledky lze považovat za celorepublikově vypovídající, zastávají názory podobné názorům dotazovaných. Nelze tedy potvrdit odmítání sociálních změn a preferování tradičních struktur společnosti obyvateli venkova, jak vyplývá z obecného povědomí o rozdílech mezi městem a venkovem. Vysvětlením může být prolínání městského a venkovského prostředí.

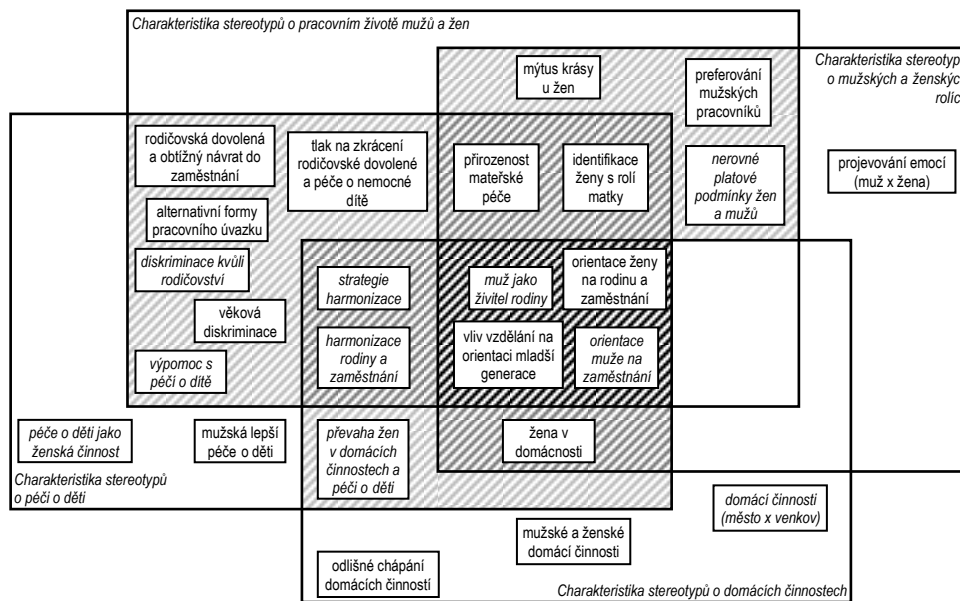
Dotazovaní ve svých výpovědích naznačují, že tradiční uspořádání domácích činností a péče o děti je jejich rozhodnutím, které však silně ovlivňují postoje a názory celé společnosti a okolí. Otázkou tedy je, zda a nakolik může jedinec dosáhnout trvalé změny genderových rolí ve svém soukromém životě, pokud se společnost orientuje spíše tradičně. Komparativní analýza vybraných výzkumů i semistandardizované rozhovory potvrzují preferování tradiční role muže a ženy, které vychází z genderových stereotypů o charakteristických rolích femininní ženy jako matky a ženy v domácnosti a maskulinního muže zaměřeného na zaměstnání, které však podle výzkumů i dotazovaných nelze plně aplikovat v současných ekonomických podmínkách. Dotazovaní zároveň naznačují, že tyto role nepovažují za jediné možné a ideální, ale jejich naplnění se v současné společnosti ukazuje jako jednodušší.

Schéma č. 1: Průnik vymezených oblastí genderové problematiky ze sledovaných výzkumů

Zdroj: Vlastní zpracování, 2015.

Schéma č. 2: Průnik vymezených oblastí genderové problematiky z analyzovaných dat ze semistandardizovaných rozhovorů

Zdroj: Vlastní zpracování, 2015.

* Kurzivou jsou psány jevy, které ve svých výpovědích zmiňují všichni dotazovaní nebo jejich převážná většina.

- Propojení všech čtyř zkoumaných oblastí.
- Propojení tří zkoumaných oblastí.
- Propojení dvou zkoumaných oblastí.

Seznam vybraných zdrojů

- ALLPORT, Gordon Willard. *O povaze předsudků*. Praha: Prostor, 2004, 574 s.
- BASOW, Susan A. *Gender stereotypes: traditions and alternatives*. 2nd ed. Monterey, Calif.: Brooks/Cole Pub. Co., c1986, xi, 399 p.
- BERGER, Peter L., LUCKMANN, Thomas. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, 214 s.
- DUDOVÁ, Radka et al. *Souvislost proměn pracovního trhu a soukromého, rodinného a partnerského života*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2007, 166 s. Sociologické studie.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2008, 407 s.
- KARSTEN, Hartmut. *Ženy – muži: genderové role, jejich původ a vývoj*. Praha: Portál, 2006, 183 s.
- KŘÍŽKOVÁ, Alena. *Pracovní a rodinné role a jejich kombinace v životě českých rodičů: plány versus realita*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2006, 105 s. Sociologické studie.
- OAKLEYOVÁ, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, 2000, 171 s.
- PONĚŠICKÝ, Jan. *Fenomén ženství a mužství: psychologie ženy a muže, rozdíly a vztahy*. Praha: Triton, 2004, 201 s.
- ZÁBRODSKÁ, Kateřina. *Variace na gender: poststrukturalismus, diskurzivní analýza a genderová identita*. Praha: Academia, 2009, 197 s.